

NIETZSCHE’NİN AHLAK ELEŞTİRİLERİ BAĞLAMINDA MODERN ÖZNEYİ TAHAYYÜL ETMEK

Selim BOZDOĞAN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kamu Yönetimi ABD.
selimbzdogan@gmail.com

Özet

Nietzsche, Postmodernizm tartışmalarında en çok referans verilen düşünürlerden biridir. Aydınlanma, Evrim Teorisi, diyalektik, alilik, ahlak gibi temel kavramların eleştirisine yoğunlaşmıştır. Bir yandan Hıristiyanlığı eleştirirken diğer yandan da Aydınlanma geleneğinin evrenselci ve ahlaki yöntemine saldırır. Nietzsche’ye göre, her iki yaklaşımda, “yaşam” kavramını olumsuzlamaktadır. Bu yüzden modern öznenin nihilist bir karakterde olduğunu ifade eder. Bu bağlamda çalışmamızda, Nihilizmden kurtuluşu sağlayacak yöntemin ne olduğu? Sorusunu yanıtlamaya çalışacağız. Yani insan yaşamını olumlayan minör ahlaki değerlerin yeniden yaratılmasını olanaklı kılan yaklaşımın ne olduğunu irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: İyi ve Kötü, Ahlak, Güç İstenci, Ebedi Dönüş, Üst-insan.

NIETZSCHE’S CRITIQUE OF MORALITY WITHIN THE FRAMEWORK OF MODERN SUBJECT ENVISION

Abstract

Nietzsche is one of the most referred philosopher in postmodernism debates. He focused on the criticism of basic concepts such as Enlightenment, Theory of Evolution, dialectics, rationalism, morality. On the one hand he criticizes Christianity and on the other hand he attacks the universalist and moral method of the tradition of the Enlightenment. According to Nietzsche, both approaches negate the concept of “life”. That is why he expresses that modern subject is a nihilistic character. In this context, we will try to answer following the question of which method can cope up

with Nihilism? In other words, we will try to respond the what is the possible approach to recreating the minor moral values that affirm human life.

Keywords: Good and Bad, Morality, Power Demand, Eternal Recurrence, Upper Human.

Giriş

Modernlik olarak adlandırdığımız sürecin analizine nereden ve nasıl başlayabiliriz? Literatürde yukarıdaki sorunun cevabıyla ilgili farklı bakış açıları bulunmakla beraber, bu konuda Marshall Berman, “*Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor (2014)*” isimli eserinde, üç aşamalı bir çözümleme önermektedir. Berman’ın çözümlemesinde, 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla kadar uzanan süreç, birinci evre olarak tarif edilir. Bu evrede, çok önemli siyasi dönüşümler yaşanmıştır. Örneğin kilisenin ve dinin insan hayatı üzerinde söz söyleyebilme ve onu belirleyebilme etkisi azaldı. Siyasi otoriteler sekülerleşme yolunda ilerlemeye başladılar. Devlet-toplum ve yöneten-yönetilen ilişkilerinde meşruluğun kaynağının rıza olduğu ortaya çıkmaya başladı. Öte yandan tarım ve imalat sanayide önemli değişimler yaşanarak bir dizi kapitalist kentin yavaş yavaş oluşmaya başladığı bir evre olduğunu söyleyebiliriz. Yaşanan bu dönüşümlerin hepsi, Aydınlanma başlığı altında toparlayabileceğimiz kültürel, felsefi ve sosyolojik dönüşümlerle beraber sistematik hale getirildi. Bu evredeki düşünürler de (Diderot, D’Alembert, Condorcet, Voltaire, Giambattista Vico vd.) yaşanan bu süreci güçleri yettiği ölçüde anlayıp kuramsallaştırdılar. Akıl, materyalizm, deneycilik ve ilerlemenin insan ve toplum yaşamını belirleyen temel ilkeler olduğu konusunda önemli kuramsal yaklaşımlar ortaya atıldı. Birinci evre yukarıdaki dönüşümler çerçevesinde şekillenirken aynı zamanda birinci evrede modernliğin diyalektiğine dikkat çeken bir düşünür olarak Jean-Jacques Rousseau’yu görmekteyiz. Rousseau Aydınlanma düşünürlerinin aksine ilerlemenin pekâlâ iyi sonuçlar ortaya çıkaramayabileceğini savundu. Bu görüşünü Rousseau “*Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev (1970)*” isimli eserinde ele alır. Rousseau’ya göre, uygarlık dediğimiz süreçte bilim ve sanatlar insanların maddi yaşam olanaklarını ve imkanlarının gelişimi için insan bilgisini artırıyor olsa bile, ahlaki açıdan insanı iyiye götürmeyebileceği fikrini öne sürer. Yani ahlaki ve duygusal anlamda insanları çöküntüye sürükleyebilecek bir boyutunun olduğunu göstermeye çalışır.

Berman, 1789 Fransız Devrimiyle beraber gerçekleşen dönüşümleri modernliğin ikinci evresi olarak ele alır. Bu aşamada artık büyük krallıkların ve imparatorlukların egemenliğinin

sorgulandığını görmekteyiz. Özellikle İngiltere’de başlayan ve sonrasında etkisi bütün Avrupa’ya ve dünyaya yayılan Sanayi Devrimiyle birlikte, üretim ve çalışma ilişkilerinin değiştiği, sermayenin kaynağının altından üretime doğru kaydığı, gündelik hayatın büyük oranda dönüşmeye başladığı, büyük sanayi kentlerinin kurulduğu ve ulus-devletlerin tarih sahnesine çıktığı bir evre olarak ele alabiliriz. Modernliğin bu ikinci evresinin nispeten eleştirel bir bilince sahip olduğunu söylemek yerinde olur. Özellikle ekonomik modernleşmenin yıkıcı ekonomik-toplumsal sonuçlarının keskin bir eleştirisi Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından gerçekleştirilmiştir. Öte yandan kültürel, ahlaki ve değerlere dayalı yıkım ve olumsuzluklar Nietzsche’nin ahlak eleştirilerinde kendine yer edinmiştir. Bu bağlamda modernliğin bu ikinci evresi, belli bir eleştirel bilinç ve modernliğin yıkıcı yönlerinin artık çıplak gözle izlenebilir ve değerlendirilebilir olduğu bir aşama olarak kendini açığa çıkarır. Bu yüzden modernliğin kendi içerisindeki iç dinamiklerin yarattığı çelişkiler yani modernliğin diyalektiğine dikkat çeken düşünürlerin olduğunu görmekteyiz. Buradan hareketle de modernliğin gözle görülebilir olumsuzluklarının yarattığı toplumsal ilişkileri Nietzsche’nin “modern özne tahayyülü” çerçevesinde irdelemeye çalışacağız. Bu bağlamda çalışmamızın birinci bölümünde, Nietzsche ve Zerdüşt arasında bir kombinasyon kurarak, Nietzsche’nin “*Böyle Buyurdu Zerdüşt*” (2011A) kitabında, neden temel bir figür olarak Zerdüşt’ü kullandığını ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise, “Tanrı Öldü” sözünden hareketle, değerlerin değersizleşmesi ve Nihilizm problemi ele alınacaktır. Üçüncü bölümde de Tanrının ölümünden sonra değerlerin değerleşmesi ve modern öznenin içerisinde bulunduğu “Nihilizmden” kurtuluşu sağlayacak bir karakter kişilik olarak “*üst-insan*” kavramı irdelenecektir. Son olarak üst-insanın temel özelliklerinde niteliğini bulan, “*güç istenci*” ve “*ebedi dönüş*” kavramları dördüncü bölümün temasını oluşturacaktır. Yukarıdaki ilkeler ekseninde düşünüldüğünde, Zerdüşt’ten Üst-insana kadar ki süreçte temel ilkenin, modern özne ve Nihilizm arasındaki bir gerilimin olduğunu ve bu gerileme karşı öne sürülen yaklaşımları Nietzsche bağlamında ele almak temel amacımız olacaktır.

1. Yeni Dönüşümün Yeni Habercileri: Zerdüşt’ten Nietzsche’ye

Zerdüşt, M.Ö.628-551 yılları arasında İran’da yaşamış bir bilgedir. Zerdüşt, İran kültüründe çoktanrıçılıktan tek tanrıçılığa geçişi

sembolize etmekle birlikte, Zerdüştlük inancının da kurucusudur. Bilgelik tanrısı Ahuramazda'nın kendisine görüldüğünü söyleyen Zerdüş, Tanrı'nın kendisine Vohu Manah isimli bir melekle vahiy indirdiğini ve hakikati yayma görevini verdiğini söylemiştir (Cevizci, 2013: 1680). Bu bağlamda Zerdüş'ün görevi, "iyilik"i yaymaktır. Çünkü Zerdüşlüğe göre, dünyadaki karşıt metafiziksel güçler arasındaki çatışmalar "iyilik" ve "kötülük" aradaki gerilimden meydana gelir. İyiliği sembolize eden "Ahuramazda" ile kötülüğün sembolü olan "Ehrimen" arasında sürekli bir savaş vardır. Dolayısıyla da insan ruhu doğuştan itibaren *iyilik* ve *kötülük*le birlikte var olur ve tüm yaşamını bu iki kavram arasındaki mücadeleler belirler. Fakat bu mücadeleyi, iyilik tanrısı "Ahuramazda"nın kötü güçler karşısındaki egemenliği ile son bulur. Bu bağlamda Zerdüşlükle birlikte, toplumsal varoluşta yeni bir kırılma meydana gelmiştir. Bu kırılma Paganizm karşıtı, iki tanrılı bir din ile ortaya çıkar. Zerdüş'ün öğretisi ikili, düalisttir, bundan dolayı da iyi ve kötü, zıt doğaüstü güçler olarak, evrene yansıtılmıştır. Ancak Zerdüş'ün öğretisi zorunlu olarak tektanrııcıdır. Çünkü Ahuramazda, nihayetinde kötü güçler karşısında hakim olacağını bilmektedir (Arnhart, 2011: 340).

Bu bağlamda, insan ilişkilerinin tüm ölçütlerini, iyilik ve kötülük arasındaki savaş tarafından belirlediğini söyleyen yaklaşımın kaynağında Zerdüştlük inancı vardır. Dolayısıyla da Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş* (2011) isimli eserinde kendini Zerdüş olarak görür. Yani insanlığın, iyilik ve kötülük hakkındaki fikirlerini değiştirecek yeni bir yaklaşımı geliştirdiğini ele alır. Bu yüzden Nietzsche kendi görüşlerini Zerdüş'ün ağzından dile getirmeye çalışır. Zerdüş olarak kitabı ele almasının nedeni bu çerçevede okunabilir. Çünkü Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüş*'te kendi felsefesini başka hiçbir yerde yapmadığı kadar sınırlar (Berkowitz, 2003: 188).

Nietzsche'nin *Böyle Buyurdu Zerdüş* kitabı, yeni bir dönüşümün ve kopuşun aşamasında olmanın yarattığı krizin emarelerini ele alarak, "iyi" ve "kötü" kavramlarının ahlaki boyutunun modern özne için anlamını irdeler. Nietzsche, iyi ve kötü kavramlarını olumlamaz. İyi ve kötünün insan tarafından yaratıldığını belirterek (Berkowitz, 2003: 28), Zerdüş'ten modern döneme kadarki süreçte, iyi ve kötü kavramlarını metafiziksel bir eleştiri uğrağı olarak değerlendirmeye tabi tutar. Çünkü, Zerdüş'e göre, bundan sonraki tüm mücadelelerin sonuçlarını iyi ve kötü arasındaki savaşım belirleyecektir. Dinler tarihi açısından bir kombinasyon kuracak olursak, ilahi dinlerdeki Şeytan – Tanrı arasındaki çatışma gibidir. Sürekli kötülüğü sembolize eden Şeytan ve buna karşın hep iyiliği

gözeten Tanrı. Bu yüzden Zerdüş'ten günümüze kadar, iyilik ve kötülük arasındaki denge ve savaş anlayışı değişmeden devam ediyor. Dolayısıyla, nasıl Zerdüş paganizme karşı çıkıp yeni bir kritik dönüşümü (iyilik ve kötülük tanrısı) ele aldıysa, Nietzsche de yeni bir dönüşümü (iyi ve kötünün ötesinde yaşam) gerçekleştirebilecek düşündür olarak kendini görür. Bu bağlamda iyinin ve kötünün ötesinde bir yaşamın imkanlarını sunmaya çalışır.

Nietzsche yeni dönüşümü “*üst-insan*” kavramıyla formüle eder: “Ey bugünün yalnızları, ey ayrılanlar, bir gün, siz bir halk olacaksınız: Kendini seçmiş olan sizlerden, seçilmiş bir halk yetişmeli – ve onun içinden de üstinsan (Nietzsche, 2011A: 39)”. Daha sonra Nietzsche, *Üstinsan* ile *Tanrı Öldü* arasında içsel bir bağlantı kurar: “Tüm tanrılar öldü: Bundan sonra yaşasın istiyoruz üstinsan: bu olsun, o büyük öğle geldiğinde bizim son arzumuz (Nietzsche, 2011A: 102)”.

Tanrının ölümüyle birlikte yeni bir çağa girildiğini Nietzsche “*Nihilizm Çağı*” olarak kavramsallaştırır. Dolayısıyla, *Tanrı Öldü*, *Nihilizm* ve *Değerlerin Değersizleşmesi* problemi birbirlerine içkin temel öğelerdir. Bu bağlamda böylesi kritik bir konuda Tanrı'nın öldüğünü söylemenin anlamı nedir? Bu soruya bir yanıt verebilmek, ancak Nietzsche'nin temel kavramlarının açıklanmasıyla mümkün olacaktır.

2. Tanrı Öldü: Değerlerin Değersizleşmesi ve Nihilizm Problemi

Geleneksel toplumlardaki insanlar, kural koyucu üstün bir otoritenin varlığı olmadan ahlaki bir yaşamı sürdüremeyeceklerine inanırlardı. İyinin ve kötünün, hayır ve şerrin tanımlanabilmesi için, mutlaka aşkın, her şeye kadir, her şeyde gözü olan bir güce ihtiyaç duymaktaydılar. Ancak modernizmle beraber, insanın böyle dışsal bir güce ihtiyacının kalmadığı iddiası ileri sürülmeye başlandı. Bir Aydınlanma düşünürü olarak Diderot şunları söylüyordu: “*Bana göre Yüce Varlık diye tanıtılan şeyin görünüşüne, öfkeye düşkünlüğüne, aç alışının şiddetine, batırdığı kimselerin elinden tuttuğu kimselere oranı bakımından yapılacak karşılaştırmalara bakarak, en doğru kişi bile onun var olmadığı sonucunu çıkarabilir* (Diderot, 1963: 12)”.

Diderot kitabın devamında, ahlak–din ilişkisi üzerinden görüşlerini devam ettirir. Diderot, insanların ahlaklı olmak için dine ihtiyaç duymadığını göstermeye çalışır. Ona göre, ahlak zaten ortak hayatın gerekliklerinden kaynaklanan zorunlulukları dile getirir. Dolayısıyla dinde belli tarihsel dönemlerde bunu yapmıştır. Fakat artık bir dine ihtiyaç yoktur. Çünkü insan akıl sahibi bir varlıktır.

İnsanın kendi anlama yetisini bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın (Kant, akt: Adorno, 2010: 115) ortaya koyduğu bir çağ olarak tarif edilir. Bu yüzden insan, dış dünyayı anlayabilir ve kavrayabilir. Dünya üzerinde istediğinde bir etki yaratabilir. İnsan kendi yasasını kendi özgür ifadesi ile kurabilir. Bunu kurarken de kendi aklından başka yol göstericisi yoktur. Artık devletin kaynağı da aşkın bir otoriteden ziyade, birey aklının sonucunda meydana gelen bir meşruluğa sahiptir. Öte yandan bilimsel gelişmeler yani evrende meydana gelen dönüşümlerin ya da evrenin kendisinin, aşkın bir tasarımın sonucu oluşmadığını dile getiren görüşlerin hakim olmaya başladığını görmekteyiz. Evrim Teorisine göre, evrim, evrende var olan farklı madde ve elementlerin birleşmesinin sonucunda gerçekleşir. Oluş ve bozulmalar, elementlerin ya da parçacıkların bir araya gelmesi ya da ayrılması ile oluştuğu tezi ortaya atılır.

Yukarıdaki kritik dönüşümlerin yaşanması, Nietzsche felsefesinde değerlerin değersizleşmeye doğru gittiği ve bunun sonucunda da Nihilizmin egemen olduğu yeni bir çağın sinyallerini verir. Çünkü Nietzsche'ye göre Batı felsefesi metafizik bir örüntü içerisinde koşullanmıştır. Fakat bu metafiziksel örüntü, modern dünya için artık arkaik bir hal almıştır. Bilimsel gelişmeler ve özellikle de Aydınlanma dönemiyle birlikte duyuüstü dünyanın varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. Böylesi kritik dönüşümlerin yaşanmasını Nietzsche "Tanrı Öldü" metaforuyla açıklamaya çalışır. Dolayısıyla, Nihilizm ve Değerlerin Değersizleşmesi problemi, Tanrının ölümüyle beraber ortaya çıkar.

Nietzsche "Tanrı Öldü" sözünü *Şen Bilim* isimli eserinde *Kaçık Adam* bölümünde dile getirir:

Öğle öncesi aydınlığında bir fener yakan, pazar yerinde koşarken durmadan 'Tanrıyı arıyorum! Tanrıyı arıyorum!' diye bağırarak kaçık adamı duymadınız mı? Oradakilerin çoğu Tanrıya inanmayanlar olduğu için onun böyle davranması büyük bir kahkahanın patlamasına yol açtı... Kaçık adam onların arasına sıçrayıp bakışlarıyla onları delip geçerek 'Tanrı nerede?' diye sorar, 'şunu da söyleyeceğim, onu biz öldürdük –sizlerle ben! Onun katiliyiz hepimiz... Tanrı öldü! Tanrı öldü onu öldüren de biziz! (Nietzsche, 2003: 130).

Nietzsche Tanrı Öldü derken, Hıristiyan Tanrısından söz eder. Hıristiyanlık dinin egemen değerleri, Tanrı'nın ölümüyle birlikte değersizleşmiştir. Çünkü Tanrının alanı, duyuüstü ve ülkülerle sınırlıdır. Bu yüzden Tanrı Öldü sözü, duyuüstü dünyanın artık etkin bir güç olmadığı sonucunu doğurur. Duyuüstünün temeli, bütün gerçek olanların amacı olarak Tanrı öldüyse, ideaların duyuüstü dünyası, bağlayıcı, hepsinden önemlisi canlandırıcı, kurucu gücünü

yitirmişse, onda insanın ne tutunacağı ne de yöneleceği bir şey kalmamış demektir (Heidegger, 2001, s:18). Dolayısıyla insanların tutunacağı hiçbir şey kalmamışsa bu durum bizi Nihilizme götürür. Nihilizm, ahlaklılığın hiçbir şekilde temelini olmadığını savunan; geleneksel ahlakın ilke ve yükümlülüklerini yadsıyarak, her türlü ilke ve değeri sorgulayan, ahlaki norm ya da değer ölçütlerinin rasyonel olarak haklı kılınamayacağını, ahlaki değerlerin akıl yoluyla da, sezgiyle de, yasanın otoritesiyle de temellendirilemeyeceğini, değerlerin anlamsız ve akıldışı olup, ya keyfi davranışların ya da akla dayanmayan duyguların ve toplumsal koşulların ifadeleri olduğunu öne süren anlayışa karşılık gelir (Cevzici, 2013: 1163). Nietzsche'ye göre tümel değerler yaşam istencini olumsuzlar. Bu yüzden, yaşamdan üstün değerler, yaşamın değersizleşmesi problemini ortaya koyar. Çünkü hiçbir şey hakiki değildir, iyi değildir, Tanrı öldü (Deleuze, 2000: 213). Dolayısıyla, dini değerlerin değersizleşmesi yaşamı olumsuzlar, çünkü duyuyüstü dünyaya karşı bir tepkidir ve gerçeklikleri yadsınmıştır. Nietzsche için yaşam, elimizdeki en değerli şeydir ve bu yüzden her koşulda sonuna kadar savunulmalıdır (Myrivlis, 1997). Bu yüzden yaşam istencini olumlayan yeni değerlerin yaratılması gerekir. Yaşam istencini yücelten değerler dışında evrensel değerler üretilmez.

Bunun yanı sıra, Tanrı vardı ve öldü. Nietzsche'ye göre bütün Batı tarihi duyuyüstü dünyanın egemenliğiyle kavranmıştır. Dolayısıyla, Tanrı öldü kurgul değil tam anlamıyla dramatik bir önermedir (Deleuze, 2000: 219). Yani, insanların seçimler yapmaya zorlanmasıdır. Batı tarihinin metafiziksel oluşu, duyuyüstü dünyanın, cennet – cehennem, iyi – kötü kavramlarından hareketle insanları seçimler yapmaya yönlendirir. Nietzsche'ye göre seçimlerimizi yaratan temel kritik *ahlak*'tır. Bu bağlamda Nietzsche, Hıristiyan ahlaki değerleri eleştirir. Bunların da diğer ahlaki değerler gibi, belli bir insan çeşidini korumak için alınan tedbirler olarak görür. Bu yüzden, evrensel bir ahlak yasaının olmadığını aşağıdaki sözlerle ifade eder: İnsanlar Tanrı'nın büyük ölçüde dünyanın kaderini belirlediğine ve insanlık yolundaki onca keskin kıvrıma rağmen, onları görkemli bir tarzda yönettiğine inanmaktan vazgeçtikleri için, artık kendilerine, tüm yeryüzünü kapsayacak evrensel hedefler belirlemelidirler. Eski ahlak, özellikle de Kant ahlakı, bireyden kişinin herkesten beklediği davranışları talep eder. Bu güzel, naif bir şeydi, sanki herkes, hangi davranış biçimlerinin tüm insanlık için yararlı olduğunu anında biliyormuş gibi; tıpkı serbest ticaret teorisi gibi, bu da kalkınmanın doğuştan gelen yasalarına uygun bir uyumun kendiliğinden ortaya çıkması gerektiğini varsayan bir teoridir. (Nietzsche, 2011B: 43)

Paragrafta da görüldüğü gibi Nietzsche'ye göre, her toplumun kendi yaratmış olduğu değerleri vardır ve ahlak verili olamaz görüşünü paylaşır. Ayrıca evrensel bir ahlak yasasının kabulü aynı zamanda tekilliklerin çoğunluğa indirgenmesi anlamını da içerisinde barındırır.

Dolayısıyla Nietzsche'nin temel problemi, ahlaki değerlerin yeniden bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu bağlamda, değerlere yönelik bir araştırma ancak tarihsel koşullara dayanan bir bilgiyle ortaya çıkarılabilir. Bu da Nietzsche'nin oluş felsefesinde kendini açığa çıkarır. Yani ahlaki olanın baskı altına (tek bir ahlak yasasına yönlendirmek) alınmasından ziyade, sürekli oluşa ve olumsuzluğa bağlı olarak ahlak kavramını dönüştürmek gerekir. Bu bağlamda Nietzsche nesnel bir gerçeklik olarak formüle ettiği ahlak kavramını, metafiziksel otoritelerin egemenliğinden alıp göreceli bir konuma yerleştirir. Dolayısıyla Tanrı'nın ölümüyle birlikte değerlerin değersizleşmesi aynı zamanda ahlak kavramının da yeniden dönüştürülmesi anlamına gelir. Yani yeni değerlerin meydana getirilmesi gerekir.

3. Üst-İnsan: İyinin ve Kötünün Ötesinde

Bir önceki başlıkta, ahlak ile iyi-kötü arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştik. Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü* isimli eserinde ahlak sorununu daha geniş bir çerçevede ele alır ve ahlakın soykütüğünü ortaya çıkarmaya çalışır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Nietzsche'ye göre, ahlak verili olmamakla birlikte, iyi ve kötü kavramları sürekli değerler yaratır ya da değerler sürekli iyi ve kötü kavramları çerçevesinde şekillenir. Nietzsche'ye göre iyi ve kötü diyalektiği yasalar üretir. Bu yüzden, "*Nietzsche'nin kimya, yani panzehir ve zehir bilimi hakkında söylediği gibi, yasa sözcüğünden sakınmalıdır, damakta hep ahlaki bir tat bırakır o sözcük* (Deleuze, 2011: 44)". Bu bağlamda Nietzsche bir ahlak eleştirisi geliştirmemizi dile getirir:

Neymiş yeni talep söyleyelim haydi: ahlaksal değerlerin bir eleştirisine ihtiyacımız var, bu değerlerin değeri sorgulanmalı her şeyden önce –ve bunu yapmak için de bu değerlerin oluştuğu, geliştiği ve anlam kaymalarına uğradığı durum ve koşullar hakkında bir bilgi (sonuç, belirti, maske ikiyüzlülük, hastalık, yanlış anlama olarak ahlak; bir de neden, deva, uyarıcı, kısıtlama, zehir olarak ahlak) şimdiye dek var olamamış, arzulanmamış türden bir bilgi gerekli. Bu "değer"lerin değeri verilmiş, gerçekmiş, tüm sorgulamaların ötesindeymiş gibi alındı; "iyi"nin "kötü"den, insanın ilerlemesi, yararı, gelişmesi açısından (insanın geleceği de dahil olmak üzere) daha üstün değerli olduğu en ufak bir kuşku duyulmaksızın ve

duraksamasız kabul edildi şimdiye dek (Nietzsche, 2011C: 13).

Nietzsche'ye göre ahlaki yasaları belirleyen iki temel öge: iyi ve kötü'dür. Nietzsche'ye göre, iyi ve kötü kavramları analiz edildiğinde, iyi tüm dillerinde, etimolojik olarak bakıldığında, güçlü olana yani *efendiye* işaret eder. Kötü kavramı ise, zayıf, güçsüz daha da düşük bir varoluşa sahip olana atfedilir. Nietzsche'nin ifadesiyle aktarırsak:

“Doğru yolu bana, değişik dillerde ‘iyi’yi imleyen sözcüklerin etimolojik açıdan ne anlama geldiği sorusu gösterdi: gördüm ki hepsi de aynı kavram dönüşümüne uğramış –hepsinde de sınıfsal anlamdaki ‘soylu’, ‘asil’ kavramı temel kavram; ‘asil ruhlu’, ‘soylu’, ‘üstün ruhlu’, ‘seçkin ruhlu’ anlamındaki ‘iyi’ de zorunlulukla bu temel kavramdan doğmuş: bu evrim bir diğer evrime, ‘bayağı’, ‘avam’, ‘aşağı’ kavramlarının en sonunda ‘fena’ kavramına dönüşmesine yol açan evrime koşut gidiyor hep (Nietzsche, 2011C: 20)”.

Fakat Nietzsche'ye göre “iyi” ve “kötü” kavramlarının geleneksel toplumdaki yani pagan dönemdeki anlamı, Hıristiyanlığın ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte değişmiştir.

Yunanca'da bu anlamda kullanılan (esthlos: soylu, iyi), kökü bakımından, olan, gerçekliği olan, gerçek olan, hakiki olan biri anlamına gelir; daha sonra öznel bir manevrayla, ‘hakiki olan’ı ‘doğurucu olan’ olarak niteler: kavram dönüşümünün bu evresinde aristokrasinin sloganı ve parolası haline gelir ve Theognis alıp betimlediği yalancı, bayağı adamda ayrıldığını vurgulamak için de bütünüyle ‘soylu’ anlamıyla özdeşleşir, -ta ki en sonunda, aristokrasinin çöküşünün ardından, ruh asaletini tanımlar hale gelene ve adeta olgunlaşmış tatlanana dek (Nietzsche, 2011C: 22).

Eski Yunancada ‘iyi’ ve ‘kötü’ kavramları, soyluluk anlamına gelir. Bu yüzden Nietzsche pagan toplumları için, soylu–efendi kavramlarını kullanmayı yeğ tutar. Soylunun kendi *ben’ini* ortaya çıkarması için köle karşıtlığına ihtiyacı yoktur. Fakat Köle kendi benliğini ortaya çıkarmak için kendini soyludan ayırarak bunu gerçekleştirir. Ancak Hıristiyanlığın gelişmesi ile birlikte, köle ahlaki efendi ahlakı üzerinde egemenliğini ilan eder. Efendi ve köle anlamını değiştirip, hayır ve şerle bir arada anılmaya bağlanır. Bu aslında zayıf olanın güçlü olana yani üstün olana duyduğu *hincin* sonucunda ortaya çıktığını belirtir Nietzsche:

Efendiler’in işi bitirildi; bayağı adamın ahlaki galip geldi... insan soyunun kurtuluşu (efendilerden kurtuluşu yani) yolunda gidiyor: her şey neredeyse gözle görülür bir hızla Yahudileşiyor veya Hıristiyanlaşıyor veya bayağılaşıyor (Nietzsche, 2011C: 28).

...

Ahlakta köle başkaldırısı, hıncın yaratıcı hale gelmesi ve değerler yaratması ile başlar: bu gerçek tepkiden, eylem tepkisinden yoksun olan ve kendilerini yalnızca, kurmaca bir öç yoluyla zarardan koruyan yaratıkların hıncıdır (Nietzsche, 2011C: 29).

Nietzsche'ye göre, iyi'nin köken itibariyle erken dönemlerinde, soylu, kudretli kavramlarına gönderme yapar. Hıristiyanlığın zayıfın, ezilmişin tarafında yer alması, soyluluğa ve güce dayanan hıncın bir sonucudur. Nietzsche her ne çeşit olursa olsun (Hıristiyanlık, Sosyalizm, Diyalektik) hıncı ahlaklarını, varoluşa ölüm cezasını veren kültürel bir kötümserlik olarak görür ve onları hayat içgüdülerine karşıt olmalarından dolayı 'doğa karşıtı' ahlaklık olarak betimler (Küçükalp, 2010, s:49).

İyi ve kötü kavramları evrensel ahlaki bir yasa olarak insanların ürünüdür. Ancak modern insan 'Tanrı'nın Ölümünü' ilan ettiği için asıl sorun bundan sonra ne olacağı sorunudur. Nietzsche'ye göre, artık kural koyucu bir otorite yoksa bütün değerler değersizleşir. Şu veya bu değere uymamı ne sağlayacak? İyi ya da kötü olmanın, seçimler yapmanın arkasında ne yatar? Bu bağlamda, tüm değerlerin değersizleştiği, her şeyin hiçliğe gittiği bir çağda, yani Nihilizm çağında, yaşanan esas sorunu Nietzsche bir tehlike ve yok oluşa götürecek açmaz olarak görür. Dolayısıyla bizi bekleyen şey *üstinsanın* gelmesidir. Nietzsche'ye göre üstinsan, köle ahlakını aşmış olan insandır. Köle ahlakı insana sürü davranışı yükler. Başkası inanıyor diye sende inanırsın, kaynağını ve nedenini sorgulamazsın. Bu yüzden modernizmin bir yıkım olduğu, değerlerin değersizleştiği ve insan soyunu tehlikeye soktuğunu söyler.

Nietzsche'nin ahlaki ve sosyal modernleşme eleştirisinde geleneklerden kopuş kesinlikle gereklidir. Çünkü o sürü insan davranışını kutsar. Üstinsan yani ortaya çıkacak yeni insan tipi bunu üstlenmez. O kendi farklılığını, kendi tercihlerini ortaya koyacak olan seçişler yapar. Üstinsan hiçbir zaman güç duygusuyla davranıp, kendi seçimlerinin sonuçlarını başkalarına yüklemeyi. Köle ahlakına göre, köle seçişlerini her zaman kendi dışındaki koşullara göre belirler ve şekillendirir. Örneğin, köle bir suç işlediğinde, şunu der: şeytana(kötü) uydum: yani bende kötülük yok, baştan çıkarıldım. Bu benim seçimim değil. Hasta ya da başarısızlık olduğunda bunu başkalarına bağlar. Hiçbir zaman kendi seçimlerinin sonuçlarını kabul etmez. Her daim dışsal bir otoriteye ihtiyaç duyar. Oysa efendi ahlakına sahip olacak birinin böyle bir *hıncı* duygusuna ihtiyacı yoktur. Kendi başarısızlıklarına, kendi suçlarının eğilimlerinden ötürü başkasını suçlamaz. Kendi seçimlerinin sonuçlarını üstlenecek bireydir. Nietzsche'ye göre üstinsanı tanımlayan şey şudur: öyle bir şekilde

davran ki, seçişlerini öyle bir şekilde yap ki, milyon kere aynı şeyi yapacak olsan bile, hiç pişmanlık ya da hınç hissetme.

4. Güç İstenci ve Ebedi Dönüş

Üstinsanın, iyinin ve kötünün ötesinde olan duruşunu Nietzsche iki kategori halinde sunar: bunlar, *güç istenci* ve *ebedi dönüş*'tür. Güç istenci, Nietzsche'nin diğer kavramlarının da nihai hedefi olan Nihilizmin üstesinden gelmeye, dünyadaki insan varlığının kurtarılmasına ve gelecekte de zenginleşmesine yönelik vizyonun bir sembolüdür (Martin, akt: Küçükalp, 2010: 52). Nietzsche güç istenci kuramını şöyle açıklar:

Güç istenci ani heyecanın en ilkel biçimidir ve tüm diğer ani heyecanların bunun sadece gelişmeleridir: bireysel mutluluğun (her canlının ulaşmak için çaba gösterdiği varsayılan şeyin) yerine *gücü* ileri sürmek, bariz bir şekilde aydınlatıcıdır. 'Güç için, gücün artırılması için çaba sarf edilmektedir'; - keyif, sadece elde edilen güç duygusunun bir semptomudur. Bir farklılığın bilincidir (-keyif için çaba gösterilemez: ne var ki keyif, çaba gösterilen şeye ulaşıldığında keyif meydana gelmektedir. Keyif tamamlayıcıdır, keyif güdü değildir. Tüm itici güçler güç istencidir; bunun dışında hiçbir fiziksel, dinamik veya psişik güç yoktur (Nietzsche, 2014: 439).

Bu bağlamda güç istenci özün dışavurumu olarak görülür. Bu dışa vurma sürekli bir oluşturma ve etkindir. Nietzsche'ye göre, insanlar daha güçlü olmak için, isteyerek birtakım hazlardan vazgeçip, acıları dışsal olaylara bağlı kılarak ona katlanırlar. Fakat güç istemiyle birlikte acının aşkın dışsal anlamından ziyade, acının bedene içkin olduğunu ve yaratıcı bir güçle birlikte ortaya çıktığını söyler. Sürekli oluş halinde olmamız, bu gücü, kendimiz olan şeyi ortaya çıkarmamız ve onu koruyup yönlendirebilme yeteneğimize bağlıdır. Dolayısıyla Nietzsche'ye göre üstinsan, kendi arzularından hareketle davranan, güç istencinin sürekli oluş halindeki eylemlerini gerçekleştirmekten çekinmeyen insandır. Bundan sonra doğru ve yanlış, iyi ve kötüye dair, hayır ve şer gibi kavramlara ihtiyacı olmayan insan tipidir. Çünkü üstinsan kendi arzularından korkmaz. Kendi arzularının peşinden gider. Bu bağlamda, güç istencinin arka planındaki temel sorun arzularımızı gerçekleştirme problemidir. Arzularımız bizi mutluluğa götürecektir en önemli yoldur. Fakat bu arzular, hayvani içgüdülerden ve basit hazlardan koparılmış, disiplinli bir varoluş gerektirir. Nietzsche'ye göre, oluş olarak yaşam güç istencinin dışavurumudur. Güç istencinin belirleyici özelliği, belirli koşullar altında yaşamın amacı ne ise onu, yeni değerlerle birlikte sürekli dönüşüme uğratarak üstesinden gelmektir [aşmaktır].

Üstinsanı tanımlayan ikinci özellik, *ebedi dönüş* ilkesinden hareketle kendini açığa çıkarır. Ebedi dönüş, zamanın doğrusal olmadığını, kendini sürekli tekrar ettiğini savunduğu anlayıştır. Ebedi dönüş öncelikle kozmolojik bir meseledir. Burada zaman dairesel ve döngüselidir. Geleneksel düşüncede zaman, geçmiş ve gelecek olmak üzere iki kategoridir. Geçmiş zaten yaşanmış ve olay bitmiştir. Fakat gelecek ise henüz belirlenmeyen bir imkanlar çeşitliliğine sahiptir. Burada zamanın sonsuzluğu çerçevesinde düşündüğümüzde, geleneksel anlayış bu sonsuzluğu teleolojik bir yöntemle olguya indirger. Fakat döngüsel bir zaman anlayışında, ereksellik olamaz. Çünkü geçmiş ve geleceğin ardardalığı mümkün değil. Geçmiş gelecek de olabilir, gelecek de geçmiş. Bu yüzden Nietzsche'ye göre, zaman ne başlar ne de biter. Çünkü sürekli oluş olduğu için ve oluşun da ne bir kökeni ne de bir başlangıcı vardır. O halde, ebedi olan şey nedir? Sürekli geçmiş tekrarların yaşanılması kaçınılmazsa, yinelenen olaylar nelerdir? Nietzsche'ye göre, ebediyen geri dönen şey, olaylar değildir, değer yitimine uğrayan değerlerin yerine yeni değerlerin meydana getirilmesidir. O halde her geri dönüş yeni bir başlangıç ve yeni bir değer yaratım sürecidir. Buna bağlı olarak, ben yaşamım da sayısız kere yeni başlangıçlar yaşıyorsam, bu aynı zamanda birden çok benliğin de içinde geçmeme neden olur. Bu yüzden de her benlik farklı olmak zorundadır. Çünkü kimliğim yaşadığım değişimlerin sonucunda aynı kalmaz. Bu yüzden "ben" farklı bireyselliklerle kendimi yineleyerek yaşarım. Dolayısıyla da "ben" aynı zamanda birden çok benliğe de sahibim. Bu da Nietzsche'nin temel felsefesine uygun bir sonuca götürür: belirli kimlik kavrayışından sıyrılmaya ya da bir kimliksizleşmeye kadar ilerler. Dolayısıyla üst-insan, zamanın döngüsel dengeselliğinin farkında ve bilincinde olduğu için, seçimlerini ona göre yapar. Çünkü zaman tekrar edecek ve ben milyonlarca kez aynı şeyi yapacağım ve hiç pişmanlık duymayacağım. Bunu üstinsanı tanımlayan temel özellik olarak saptayabiliriz.

Sonuç

Hıristiyanlıkta metafizik ve ahlak birbirlerinden ayrılmaz iki temel öğedir. Nietzsche'ye göre, modernizmin temel özelliği olan bilimsel vicdan, Hıristiyanlık öğretisindeki bu ayrılmaz iki öğeyi bertaraf etmiştir. Çünkü metafizik ve ahlakın iç içe geçmesi insan varoluşuna sırt çevirerek yaşamı olumsuzlar. Dolayısıyla da modern bilimin gelişmesiyle birlikte geleneksel ahlaki metot anlamını yitirir. Nietzsche felsefesinde gelenekten kopuş gereklidir. Fakat modern insanın tutunacağı herhangi bir değerler silsilesi kalmadığı için bu sefer nihilizm problemi baş gösterir.

Nihilizmden çıkışı ise Nietzsche, güç istenci ve ebedi dönüş kavramlarından hareketle yeni değerlerin yaratılmasıyla aşılabileceğini söyler. Dolayısıyla modern öznenin nihilist karakteri ve modern öznenin içerisinde bulunduğu nihilizmi Nietzsche, “Böyle Buyurdu Zerdüş” kitabında detaylı bir betimlemesini yapar. Kitaptaki “İp Cambazı” bölümünde, insanlığın uçurumun kenarında durduğunu ve bunun tehlikelerini anlatır: insan bir iptir, hayvanla üstinsan arasına gerilmiş, -uçurumun üstünde bir ip, tehlikeli bir geçiş, tehlikeli bir geriye bakış, tehlikeli bir ürperiş ve duraklayış (Nietzsche, 2011a, s:38). Dolayısıyla insan uçurumun üzerindeki ipin üstünde durur vaziyettedir. Nietzsche’ye göre aslında insan, “hiççiliğin” üzerinde asılı kalmıştır.

Bunun yanı sıra, modern özne tahayyülü, Nietzsche’nin Şen Bilim kitabındaki Kaçık Adamın sözlerinde de kendini açıkça ortaya koyar. Kaçık Adam’ın insanların içine dalıp da Tanrı’nın öldüğünü ima etmesi ve oradakilerin çoğunun da “tanrıtanımaz” olması önemli bir noktadır. Tanrıtanımaz insanlara Tanrı’nın öldüğünü söylemenin anlamı nedir? Nietzsche aslında burada, tanrıtanımaz insanların Tanrı’yı toplumsal yaşamdan dışladıklarını göstermeye çalışır. Çünkü Tanrı, duyuüstü dünyanın, ideallerin alanıdır. O halde, tanrı öldü sözü, öte dünyanın insan yaşamında artık etkin bir güç olmadığı anlamına gelir. Fakat tanrıtanımaz biri için de duyuüstü dünyanın etkin bir güç olmadığı gayet açıktır. Bu bağlamda, Nietzsche aslında modern insanın içerisinde bulunduğu nihilizmi bizlere yansıtır. Yoksa tanrıtanımaz insanlara Tanrı’nın ölümünü söylemek zaten çelişkili olurdu.

Nietzsche, Tanrı’nın öldüğünü bir yorumlama tekniği olarak kullanır. Tanrı’nın ölümü gerçekleşmiş fakat gerçekleştirenler henüz farkında değiller. İkinci olarak, tanrıtanımazlar duyuüstü dünyaya inanmıyor olsalar bile, duyuüstü dünyanın ahlaki değerlerine koşut bir yaşam tarzını sürdürürler. Çünkü problem sadece Tanrı ya da din olsaydı, zaten Nietzsche böyle bir metafora ihtiyaç duymazdı. O halde, pazar yerindeki kalabalık artık Tanrı’ya inanmıyor. Gerçekleşmiş olayın bir parçasıdır fakat buna kulak asmamışlar. *Mutluluk* arayışını yegâne amaç olarak belirleyip, yapmacık bir güvenlik hissiyle gündelik yaşamlarını sürdürmüşler. Fakat mutluluk bir amaç, varılması gereken bir erek oldu mu, acı kavramı, kötü ve dışsal bir neden olarak hala varlığını korur. Nietzsche’ye göre acı, zararlı ve olumsuz bir şey olarak anlaşıldığında, ondan kaçıp kurtulmaya çalışmak aynı zamanda yaşamın da bir olumsuzlamasını meydana getirir. Bu çerçevede Nietzsche’ye göre, hiçbir erek ve hedef olmaksızın, yaşamın olumlanması ancak acı’nın insan varoluşuna

içkin oluşunun farkına varılmasıyla üstesinden gelinebilir. Çünkü acı intikam doğurur ve bu durum bizi “yaşam istencinin” olumsuzlanmasına geri götürür. Dolayısıyla, Nietzsche için Nihilizmden kurtuluş, *üstinsan* ahlakını benimsemiş özneye mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Adorno, T. W. (2010), *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. Mustafa Köpüşoğlu vd, Kabalcı Yayınevi.
- Berkowitz, P. (2003), *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği*, çev. Ertürk Demirel, Ayrıntı Yayınları.
- Arnhart, L. (2011), *Siyasi Düşünce Tarihi: Platon'dan Rawls'a*. çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınevi.
- Cevizci, A. (2013), *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.
- Cottingham J. (2003), *Akılcılık*. çev. Bülent Gözkan, Doruk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2000), *Nietzsche ve Felsefe*. çev. Ferhat Taylan, Norgunk Yayınevi.
- Deleuze, G. (2011), *Spinoza: Pratik Felsefe*”, çev. Ulus Baker, Norgunk Yayıncılık.
- Diderot (1963), *Filozofça Düşünceler*. çev. İsa Öztürk, Çan Yayınları.
- Heidegger, M. (2001), *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*. Çev. Levent Özşar, Asa Kitapevi.
- Küçükalp, K. (2010), *Nietzsche ve Postmodernizm*. Kibele Yayıncılık.
- Myrivilis, S. (1997), “*Nietzsche'de Yaşama Sorunu*”, çev. Cem Kaşkarlı, Belge Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003), *Şen Bilim*. çev. Levent Özşar, Asa Kitapevi.
- Nietzsche, F. (2010), *Deccal*. çev. Kısmet Yiğit, Öteki Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2011A), *Böyle Buyurdu Zerdüş*. çev. Murat Batmankaya, Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2011B), *İnsanca Pek İnsanca (1. Kitap)*. çev. Cemal Atilla, Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2011C). *Ahlakın Soykütüğü*. çev. Zeynep Alangoya, Kabalcı Yayınevi.
- Nietzsche, F. (2014), *Güç İstenci*. çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2014), *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. çev. Arzu Yarbaş, İlya Yayıncılık.